

RUKOWIL TZIIJ
9-2009

RUB'EEYAAL TZIIJ

TUNULT'UWICHIL A' YAJTZ'ALPACHIL KOB'OLIL,
K'ASMEN MAKOO' ETEL TI'ALTAMAK

RUB'EYYAAL TZIIJ

TUNULT'UWICHIL A' YAJTZ'ALPACHIL
KOB'OLIL, K'ASMEN MAKOO' ETEL
TI'ALTAMAK

RUKOWIL TZIIJ 9-2009

JA NTO'OWI JAR IXOQ PA RUUQ'A'
JA CH'A'OOG K'IN RUTZ'ILOOXIIK
RUK'AYIXIIK RUK'ASLEEMAAL.

RUMAAL ARI':

Ja cholk'asleemaal ja k'o pa ruuq'a' jar amaq' nuuya' rub'i'xiik chi qas rajawaxiik nya'i jun utz laj to'oneem chi re ja ruk'asleemaal ja winaq; xa k'a rumaal ari' ma utz ta xtib'ajn ta rupoqonaal chi re ja winaq, jani' chi re ja ruxamaliil, runaa'oog, owi julee' ruk'ayeewaal chik ja xa nutz'iila' ja ruk'asleemaal; xa k'a rumaal ari' jar amaq' qas rajawaxiik nuchaajii ja winaq cha utz k'a ma ki ta nb'ajn rupoqonaal chi re, chaqajaa' rajawaxiik nuutz'at chi nyaataj ta jar utziil chi ke ja kik'asleemaal ja taq ak'aalaa, k'in ma ki ta nyaataji ja sik' ch'a'oog pa kik'asleemaal, keeri' chaqajaa' ja k'ajoolaa' q'apoojaa' k'in konojeel jar ixoqii', ma na k'a ma qas ee taq tz'aqat ruk'iin ja kinaa'oog owi ma na k'a ee taq ri'jaa' chik, q'anij raajawaxiik wi' chi nchajixi ja taq kik'asleemaal.

RUMAAL ARI':

Ja tinaamit Iximuleew, ruka'muluun ruya'ik ruuchii' chi re ja nimaq taq naa'ooj ja nchajiini k'in nto'owi ja kik'asleemaal ja winaqii', jani' chi ke jar ak'aalaa' k'in jar ixoqii', chaqajaa' ja nto'owi naa'ooj rixin julee' mookaaj ja k'o chi paam julee' tinaamit chik, chaqajaa' neto'on chi rii' ja k'asleemaal ja xa nb'ajn ruponaal chi re kumaal ja kamisaneelaa' taq winaq, xa k'a rumaal ari' ja qas nraajo' ja mookaaj jaa ri' ja nuuto' ja ruk'asleemaal winaqii', xa k'a rumaal ari' qas rajawaxiik nb'anj jun k'amoj ri'iil kuk'iin ja nimaq taq tinaamit cha utz k'a nq'ajt tziij chi kii' ja neb'anowi ja rukpoqonaal k'in neto'i ja nkijl ruk'ayeewaal chi paam ja kik'asleemaal, k'in chaqajaa' nchajixi ja kik'asleemaal ma na k'a pa julee' tinaamit chik ee k'o wi'.

RUMAAL ARI':

Ja tinaamit Iximuleew, ruka'muluun ruya'ik ruuchii' chi re, julee' wuuj chik, chojmiineem rixiin ja ᐃᐃ : (182) rixiin ja saamaaj nyaataj pa kik'asleemaal ja taq ak'aalaa', xa k'a rumaal ari' xtichujp kaan ta ruuwach ja sijk' ch'a'ooj, rumaal chi jaa ri' nkeeya' rub'iixiik ja mookaaj ja rixin chik jun tinaamit jar ee pa'l chi rii' ja saamaaj ᐃᐃ -l | (29-105), ja nuuq'il ja saamaaj pa ch'a'ooj, xa k'a rumaal ari' qas rajawaxiik nchujp kaan ruuwach ja naa'ooj ja xa ruk'amoon to rupoqonaal, k'in ja naa'ooj rixiin ja ya'ol ruuq'iij ak'aal k'in ja ruk'ayixiik nb'ajn chi re ja ruk'asleemaal, k'in ja nk'ayix ruk'asleemaal owi nch'anab'a'x ruxamaliil, xa k'a rumaal ari' jar amaq' qas rajawaxiik nuchaajii' kik'asleemaal ja winaqii'.

RUMAAL ARI':

Xa k'a rumaal ari' qas rajawaxiik nwinaqarisax jun rukowil tziij ja nya'owi rutziil pa ruk'asleemaal ja winaq, k'in chaqajaa' nuuya' rub'eeyaal ruk'asleemaal, keeri' chaqajaa' ja julee' mookaaj chik jar ee k'o pa ruuq'a' jar amaq' k'in ja ma ee k'o ta, qas rajawaxiik chi neto'ooni chi riij jar utz laj taq naquun.

RUMAAL ARI':

Ja tinaamit Iximuleew, ruka'muluun ruya'ik ruuchii' chi re, julee' wuuj rixin ruchajixik ruk'asleemaal jar ak'aal, xa k'a rumaal ari' ja nimaq taq q'atb'al tziij qas rajawaxiik nkeeya' chi ruuwach wuuj cha utz k'a nchajix ta ja ruk'asleemaal jar ak'aal, k'ajoolaa' cha utz ma ti b'ajn ruk'ayeewaal chi re ja kik'asleemaal k'in kina'ojib'al ja winaqii'.

RUMAAL ARI':

Ja k'o chi paam ja wuuj rixin rukowil chi'aaj
ja Nko'j ook rixin q'iij kaamiik ma tuuya' chik
chajiineem chi re ja kik'asleemaal jar ala'ii'
k'in ixtanii', xa k'a rumaal ari' qas rajawaxiik
nchojmarisaxi cha utz k'a nyaataji jun utz laj
to'ooneem chi re ja kik'asleemaal ja winaqii',
qas k'a rajawaxiik chi nyaataji ja q'atoj tziij cha
utz k'a nb'anataji jun nim laj to'ooneem chi ke
jar ak'aalaa' k'in ma ki ta neqaaj pa ruuq'a' sik'
ch'a'ooj.

NUTZIJOB'EJ OPOON

Rojojeel ja k'a ja tzijjooneem ja nb'aj opoon chi paam ja peraj tziij rixin ja tz'ijb' a) ja k'o pa ruuq'a' ja ch'utatziiꞤ ꞤꞤꞤ (1719 rixiin ja cholk'asleemaal rixiin jar Iximuleew.

NUUYA' RUKOWIIL

Jaa wa' ri':

**RUB'EEYAAL TZIIJ JA NTO'OWI JAR IXOQ PA
RUUQ'A' JA CH'A'OOG K'IN RUTZ'ILOOXIIK
RUK'AYIXIIK RUK'ASLEEMAAL.**

► RUTZIJOB'ALIIL I

NIMARUTZIJOXIIK

Ch'utatzij 1. Ruchojliik ja rub'eeyal tzijj. Jaa wa' rub'eyal tzijj ri' nuuya' ja to'oneem chi re ja kik'asleemaal winaqii' ja nkijl rupoqonaal chi paam ja kik'aslemeemaal, ja jani' chi re ja sik' ch'a'ooj nb'anataj chi ke, xa k'a rumaal ari' qas rajawaxiik chi nkamisax kaan ta ruuwach ja ch'a'ooj ja nb'ajn chi re ja kik'asleemaal ja winaqii'.

Ch'utatzij 2. Ruxe'aal.

Jaa wa' ruxe'aal ja rub'eyal tzijj ri':

- a. **K'olotal tzijj.** Nuchaajij ja kib'ajnikiil ja winaqii' jar ee qajinaq chi paam jun rupoqonaal, k'olotal rij ruuwach ja naa'ooj ja nilitaji chi rij ja rupoqonaal b'anoon chi re ja winaq.
- b. **Chajineem.** Konojeel ja winaqii' jar ee qajinaq chi paam ja rupoqonaal qas rajawaxiik chi nchajixi ja kik'asleemaal.
- c. **Ma ti b'ajn itzelaaneem.** Ronojeel k'a ja tziyb'atal chi paam awa' rukowil chi'aaj ri', qas rajawaxiik ninimaxi cha utz k'a ja winaq ma ki ta nb'ajn poqon chi re ja ruxamaaliil, k'in chaqajaa' ma ki ta ntz'i'lo'x runaa'ooj ja winaq ja qajinaq pa ruuq'a' ja rupoqonaal.
- d. **Ja nk'aatizn chi re jar alaa' k'in itxan.** Ronojeel k'a ja naa'ooj ja nch'obj' chi kijj ja ma tz'aqat ta kijuunaa', qas raajawaxiik chi nya'i keeq'iij ja taq ak'aalaa', k'in ne'okisax chi paam ja tinaamit, k'in nya'i jar utziil chi re ja k'o keeq'a' chi re, xa k'a rumaal ari' qas rajawaxiik chi je'ee' ja taq ak'aalaa' ja qas rajawaxiik nya'lo'x keeq'iij.
- e. **Ma titzelax kaan.** Ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal, qas rajawaxiik chi nya'i jar utziil chi re, xa naq ta chi q'atoj tzijj nb'ajni, rajawaxiik chi nya'i ruuq'iij, xa naq ta mookaaj k'o wi', ma na k'a aachi, ixoq, k'in xa naq ta ja rutinaamit.

f. **K'o ruuq'a' chi re ja naquun.** Ja tziijooneem k'in ja nkajob'eej nkeeb'an ja winaqii' ja kiquajib'en rupoqonaal qas rjawaxiik nsakix riij ruuwach cha utz k'a ma ki ta ruk'amoon to ruk'ayeewaal chi re ja kik'asleemaal, rajawaxiik k'a nak'axaxi ja ruutzii, ja jani' ja nuuk'am rii' ruk'iin ja rujuunaa'.

g.

Nchajixi ja rub'ajnikiil. Nchajix k'a ja kib'ajnikiil owi kimookaajiil ja winaqii' jar ee elenaq to wi' k'in chaqajaa' ja toq nb'ajn jun ak'axaaneem chi ke, owi toq ne'ok pa jun q'atab'al tziij.

h.

Tziijooneem. Ja winaqii' ja kiloon rupoqonaal chi paam ja kik'asleemaal, rajawaxiik chi nyaataj rutzijoxiik chi ke ja k'o keeq'a' chi re, keeri' chaqajaa' qas rajawaxiik chi nyaataj rutzijoxiik chi ke naq rub'anatajiik ja taqooneem pa jun jaay ja b'aar nb'ajn wi' i. to'ooneem, xa k'a rumaal ari' rajawaxiik nto'i chi kikanoxiik ja rumookaaj k'in ntzijox chi re ja rub'anatajiik ja rutinaamit.

Saamaaj pa k'aslemaliil. Ja winaqii' ja kiloon rupoqonaal chi paam

j. ja kik'asleemaal, nya'i' jun to'ooneem chi ke chi utz k'a neковиini nesamaj chi paam ja kik'asleemaal, qas k'a rajawaxiik nkanoxi jar utz laj k'asleemaal chi ke chi utz k'a nkimestaaj ja rupoqonaal k. b'anoon chi ke.

Ya'oj ruq'iijaal. Ronojeel k'a ja rub'eeyaal ja naquun ja yatajinaq chi paam awa' rukowil chi'aaj ri' rajawaxiik ninimaxi k'in nya'i ruq'iijool.

l.

Ja nyaataj chi ke ja ko'koj kijuunaa'. Cha qajalaal ma ti ch'ob'otaji ja rujuunaa' jar ak'aal ja ruqajib'en rupoqonaal chi paam ja ruk'asleemaal, rajawaxiik chi nyataji ja rujuunaa' owi ruwuujal ja nya'owi rutziil chi re ja rujuunaa' k'in ruk'asleemaal.

Q'ejtexik chi riij ja k'o ruuq'a' chi re ja winaq. Jaa ri' ja nya'owi' rub'eeyaal to'ooneem chi re ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal chi paam ja ruk'asleemaal.

Ch'utatzij 3. Rutzijoxiik, ruko'jiik julee' rukowil chi'aaj chik.

Jaa wa' rukowil chi'aaj ri' rajawaxiik chi ntzijoxik, Nko'j ook pa ki'iil ki'koteemaal, k'in chaqajaa' nuuk'am ta rii' ruk'iin ja ya'ol rub'eeyaal naquun k'in julee' rukowil tzij chik ja tz'ijb'atal chi paam ja tinaamit Iximuleew, ronojeel k'a ja ma k'o ta chi paam awa' tzijooneem ri' qas rajawaxiik Nko'j ook ja julee' wuuj chik ja nuuk'am rii' ruk'iin ja q'atoj tzij.

RUTZIJOB'ALIIL II

OCHOCHIB'AL JA NTO'OWI JAR IXOQ PA RUUQ'A' JA CH'A'OJ K'IN RUTZ'ILOOXIIK RUK'AYIXIIK RUK'ASLEEMAAL.

Ch'utatzij 4 Ochochib'al ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal.

Xwinaqarisaxi jar ochochib'al ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal, yatajinaq rub'eeyaal rumaal jar ajruukaab' k'amol b'eey rixiin ja tinaamit Iximuleew, xa k'a rumaal ari' yatajinaq rutzijoxiik chi paam awa' rub'eyal tzij ri'.

Jar ajtz'ijb' ochochib'al, yatajinaq ruuq'ij rumaal jar ajruukaab' k'amol b'eey rixin tinaamit Iximuleew.

Ch'utatzij 5 Ja rusaamaaj nuub'an jar ochochib'al ajtz'ijb'ajaay.

Jar ochochib'al ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal, jaa wa' rusaamaaj nuub'an ri'

- a. Nooki jun to'oneel, k'in nuuya' rub'iixiik chi nb'anataj ta jar utziil kumaal ja julee' mookaaj chik jar ee k'o pa ruuq'a' jar amaq' chi rij ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal.
- b. Ntzijob'ex chi ke ja mookaaj rixin amaq' chi utz k'a nkeeya' ta rub'eeyaal ja naquun, ja nuuk'am rii' ruk'iin ja kisaamaaj.
- c. Rajawaxiik ntz'atari k'in nsakix rij ruuwach ja ch'akooneem nb'ajn chi rij ja naquun ya'oon rub'eeyaal, rajawaxiik k'a chi nyaataji jar utz laj taq naquun chi rij ja nkisamaajij ja mookaaj.

- d. Nk'iyarisaxi ja rutzijoxiik, ja nuub'an to'oneem chi re ja ruk'asleemaal ja winaq, k'in chaqajaa' qas rajawaxiik chi nuuk'am ta rii' ruk'iin ja rub'ajnikiil ja nimatinaamit, k'in ja taq ko'koj tinaamit, chaqajaa' nko'j ta ja rutzijob'al ja wianq' k'in ja rub'ajnikiil.
- e. Qas k'a rajawaxiik chi nq'axaxi ja wuuj rixin utz laj tzijooneem chi re ja mookaaj ja nto'owi ja ruk'asleemaal jar ak'aal k'in ja k'ajoolaa' q'apoojaa'.
- f. Qas rajawaxiik ninamrisaxi ja tijooneem chi rii' ja rusakixik rii' ruuwach ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal k'in julee' naa'ooj chik ja nto'owi ja winaq ja k'o pa jun tinaamit chik.
- g. Qas rajawaxiik nb'ajn tzijooneem chi rii' ja nto'b'exi ja winaq pa julee' tinaamit chik.
- h. Qas rajawaxiik chi nyaataj rub'iixiik k'in xa juun nb'ajn chi ja rupoqonaal ja b'anatajinaq pa ruk'asleemaal ja winaq.
- i. Rajawaxiik chi nya'i' rutzijoxiik ja iil majk ja nb'anataji, ja nojtaqixi chi utz k'a nb'anataji ja samaaj chi rii' ja to'oneem.
- j. Rajawaxiik chi nyaataj rub'iixiik, tzijooneem, tijooneem, chi ke ja mookaaj ja nuuk'am rii' ruk'iin ja ruto'iik ja winaq ja qajinaq chi paam ja ruk'ayeewaal ja jani' k'o chi paam awa' wuuj rixin rukowil chi'aaj ri'.
- k. Rajawaxiik chi nb'ajn jun k'amoj ri'iil chi rii' ja saamaaj ja nraajo' nuub'an ja mookaaj rixin to'oneem k'asleemaal, ja toq nk'utux chi re kumaal julee' mookaaj chik.
- l. Rajawaxiik chi newinaqarisaxi mookaajiil pa taq ruuq'a' tinaamit ja nuuk'am rii' runaa'ooj ruk'iin ja mookaaj rixin to'oneel k'asleemaal.

Ch'utatzijj 6. Mokaajiil

Ja mokaajiil ja ya'owi ja to'ooneem ja pa'l chi riij chi nb'anataj ta jaa wa' rukowil chi'aaj ri', k'in julee' naa'ooj chik ja nuuk'am rii' ruk'iin awa' to'ooneem ri', ja mokaaj rixin to'ooneem qas rajawaxiik chi nuuya' keeq'iij ja mokaaj ja newianqarisax rumaal jar ama' k'in ja ruuq'a' tinaamit ja nuuk'am rii' ruk'iin ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal.

▶ RUTZIJOB'ALIIL III

RUQ'AJTIK, CHAJIINEEM K'IN TO'OONEEM CHI KE JA NEQA'J PA RUK'AYEEWAAL.

Ch'utatzij 7. Ruq'ajtik.

Tib'ij tziij chi nb'ajn jun to'ooneem chi re ja ruk'asleemaal jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal, chi utz k'a ma ti yaataji ja ruk'ayeewaal qas rajawaxiik chi nto'lo'xi.

Ch'utatzij 8. Chajiineem.

Ja q'atb'al taq tziij rajawaxiik chi nkeeya' jun chajiineem chi re ja ruk'asleemaal ja winaq chi utz k'a ma ki ta nyataji rupoqonaal chi re ja ruk'asleemaal, k'in chaqajaa' nyaataj ta to'ooneem chi re.

Xa k'a rumaal ari' ja mokaajiil ja k'o pa keeq'a' ja q'atoj tziij qas rajawaxiik chi nkeeya' jun utz laj chajiineem chi re ja ruk'asleemaal ja winaq.

Ch'utatzij 9. To'ooneem.

Rajawaxiik k'a chi ja q'atol taq tziij nkeeto' ta ja ruxamaliil ja winaq, runa'ojiil ja b'anoon rupoqonaal chi re k'in ruko'jiik chi paam ja tinaamit, kuk'iin ja rach'aalaal, k'in chaqajaa' ntz'ajt ta ja rujuunaa' k'in ja rub'ajnikiil.

Ja mokaajiil ja nesamaj chi riij ja to'ooneem qas rajawaxiik nkak'aaxaaj k'in nkiniimaaj ja runaa'ooj ja winaq ja b'anoon rupoqonaal chi re, chaqajaa' rajawaxiik chi nko'j ta chi paam ja moloj ta ri'iil, k'in ntz'ajt ta ja rujuunaa' k'in ja nuuch'ob'.

Ch'utatzij 10. Ajrupoqonaaniil winaq.

Jaa ri' jun winaq owi jun mookaaj winaqii' ee qajinaq chi paam jun rupoqonaal, jani' chi re xamaliil, na'ojiil, owi k'u'xaliil, rupuwaqiil owi ma ya'oon ta ruq'iijool ja k'o ruuq'a' chi re, owi ma tuuk'am rii' ruk'iin ja wuuj rixin q'atoj tziij, chaqajaa' ee ajrupoqonaaniil winaq jar ee k'o ruk'iin ja winaq ja b'anoon wi' ja rupoqonaal, xa k'a rumaal ari' qas rajawaxiik chi nya'i jun utz laj to'ooneem chi ke.

Ch'utatzii 11. Ja k'o ruuq'a' chi re jar ajrupogonaaniil winaq.

Jaa wa' ja k'o ruuq'a' chi re jar ajrupogonaaniil winaq,

- a. Nchajixi ja rub'antajiik ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal k'in ja rach'aalaal,
- b. Nto'i chi re ja ruxamaliil, runa'ojiil k'in ja rutinaamitaal,
- c. Ja ki'koteemaal kuk'iin jar alaxik,
- d. Nto'i chi re ja q'atb'al tziij, nya'i jun winaq q'aaxal tziij ruk'iin chi utz ncholj chi re ja naquun, chi paam ja tzijob'al ja nrak'aaxaaj ja winaq ja b'anoon wi' ja rupoqonaal.
- e. Nto'i chi re ja q'atb'al tziij, nya'i jun winaq q'aaxal tziij ruk'iin chi utz k'a nyaataj jun to'oneem chi re ja ruk'asleemaal, ja k'a ko'koj kijuunaa' nya'i' jun winaq chi ke ja neto'owi chi riij ja naquun ja nq'ataj tziij rumaal ja q'atb'al tziij.
- f. Nk'eje' k'a chi paam ja tinaamit, ja toq majoon rusakixik riij ruuwach ja q'atoj tziij chi riij ja ruk'ayeewaal ruqajib'een jar ajrupogonaaniil winaq.
- g. Nto'i ja winaq ja ruqajib'een rupoqonaal chi paam ja ruk'asleemaal,
- h. Nchajix k'a ja ruk'asleemaal ja winaq, k'in ronojeel ja k'o ruuq'a' chi re,
- i. K'in julee' chik ja nto'owi ja ruk'asleemaal ja winaq ja k'o pa ruuq'a' ja rupoqonaal k'in ja julee' ruchojq'aaq' ruk'asleemaal chik.

Ronojeel k'a ja naa'ooj ja yatajinaq chi paam awa' ch'utatzii ri' qas rajawaxiik chi nsamajixi k'in ninimaxi.

Ch'utatzij 12. Ruchajixiik ja k'o ruuq'a' chi re ja winaq,

Ja rajawaxiik nchajix chi re ja winaq jaa wa' ri': k'asleemaal, xamaaliil, utzil wachilaal, tijooneem, pa ki'iil ta nk'eje' wi', pa xuk'uk'eem ta nk'eje' wi' kuk'iin ja taq ruwinaqiil, njotab'a'x ta ja ruki'koteemaal, nyaa' ta jun tijon ri'iil chi re ja ruk'asleemaal, k'in julee' to'ooneem chik ja tz'ijb'atal chi paam ja ruchojq'aaq' naa'ooj rixiin jar lximuleew, chojq'aaq' tzij, ja ya'oon ruq'iijool chi paam jar amaq'.

Ch'utatzij 13. Q'alajisan tziijooneem.

Ja toq ntz'ajt jun rupoqonaal ja nb'ajn chi re jun winaq qas rajawaxiik chi nyalo'x rub'iixiik chi ke ja q'atol taq tzij, ja k'a wi xya'i rub'iixiik chi re ja q'atb'al tzij ajninaq nuchajila' ja ruk'asleemaal ja winaq ja xb'ajn wi' ja rupoqonaal k'in chaqajaa' ma telesax rutzijoxiik ja q'alajisan tziijooneem ja xb'ajn chi ruuwach ja q'atb'al tzij.

Ch'utatzij 14. Q'atoj winaqii' ja ne'el eel chi rijj k'ulb'ati'l tinaamit.

Rajawaxiik chi ja q'atol taq tzij nkichajijj ja kik'ulb'a't chi utz k'a ma cha qa ta ne'el eel ja winaqii' k'in ma ki ta nb'ajn rupoqonaal chi re ja kik'asleemaal kumaal jar itzel taq winaqii'.

- a. Nchajixi chi utz ja pa taq k'u'lb'a't rixin tinaamit chi utz k'a ma ti b'ajn poqon chi re ja kik'asleemaal ja winaqii'.
- b. Ninik'oxi ja keewuuj rixin b'ijneem pa taq tinaamit ja winaqii' chi utz k'a nuuk'am ta rii' ruk'iin ja kib'ajnikiil.
- c. Ninik'oxi ja rub'anatajiik jar ak'aal ja wi nuuk'am rii' ruk'iin ja winaq taran eel chi rijj.
- d. Rajawaxiik nojtaqix ruuwach ja naq b'anoon eel chi ke ja winaqii' jar ee k'amoon eel chi paam ja rupoqonaal, k'in chaqajaa' qas rajawaxiik nsakix rijj ruuwach ee chi naq taq ja winaqii' jar ee k'o chi paam ja b'anon ritzeelaa.

Ch'utatziiij 15. Tzijooneem chi keewach ja mookaaj jar ee pa'l chi riij iil majk. Ja chituy q'atol tziij wi rojtaq chi k'o jun iil majk b'anatajinaq ja jani' nuuchol jaa wa' rukowil chi'aaj ri', rajawaxiik nuuya' rub'iixiik chi re ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal naq nuub'an chi re ja ruto'iik ruk'asleemaal.

Ja wi k'a ma tz'aqat ta rujuunaa' ja b'anoon wi' ja rupoqonaal, ja chituy q'atol tziij ajninaq nuyaala' rub'iixiik chi re jar ajq'atol tziij kixin ak'aalaa', chi utz nchajilo'xi ajninaq ja ruk'asleemaal.

Ja k'a wi najtil tinaamit npee wi' ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal chi paam ja ruk'asleemaal, ja q'atol taq tziij ajninaq nkiyaala' rub'iixiik chi ke ja q'atol taq tziij ja b'aar pejtinaq wi' ja winaq.

RUB'EYAL RUTAJQIIK PA RUTINAAMIT JA WINAQ JA RUQAJIB'EN RUPOQONAAL.

Ch'utatziiij 16. Najb'eey nyaataji ja julee' naa'ooj ri'.

Ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal k'a ja ntaq eel pa rutinaamit ja toq nb'ajn tzijooneem kuk'iin jar ee pa'l chi riij ja ruk'asleemaal, owi winaqii' rixin rutinaamit.

Ja tinaamit lximuleew nuchojmiiij ja wuu j rixin nutaqb'eej ja winaq pa rutinaamit, k'in jar lximuleew nb'anowi ja puwaq ja nchojmisab'exi ja wuu j.

Ja mookaaj ja pa'l chi riij ja to'on k'asleemaal, ja nchojmiini ja wuu j ja netaqb'ex eel jar ak'aalaa' k'in k'ajoolaa' q'apoojaa' ja ma tz'aqat ta kijuunaa'.

Ja chituy chojmin tziij pa taq nimaq tinaamit, k'in jar ajch'ame'ya'ii' ja to'ol rixiin, rajawaxiik chi nekeeto' ja winaqii' aj lximuleew ja kiloon rupoqonaal chi paam ja lkik'asleemaal jar ee k'o pa taq nimaq taq tinaamit.

Ch'utatzij 17. Rub'eeyaal taqon winaq pa rutinaamit.

Ja chituy chojmin tzij pa taq nimaq tinaamit, qas rajawaxiik nkeek'am kii' ruk'iin ja winaq rixin jun tinaamit chik, chi utz k'a nyaataj ta jun utz laj to'oneem chi re ja ruk'asleemaal ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal. Chaqajaa' nchajix ta chi utz ja ruk'asleemaal ja winaq, k'in qas rajawaxiik nya'i jun to'oneem chi re ja runa'ojib'al ja winaq k'in ja ruxamaliil, nchajixi chaqajaa' ja wi nk'eje' qaa chi paam ja tinaamit ja b'aar k'o wi', owi ja b'aar ntaq eel wi' chi paam chik jun amaq'.

Ja k'a wi xb'iij ja winaq chi nemeloj pa rutinaamit, ajninaq nchojmilo'xi ja wuuj ja ntaqb'ex eel, ja k'a wi ma tz'aqat ta ja ruwujib'al ja winaq, ja chituy chojmin tzij pa taq nimaq tinaamit, nuuya' rub'iixiik ja pa'l chi rii ja rutinaamit ja winaq, ja nchojmin to ja wuuj ja ntaqb'ex eel ja winaq pa rutinaamit.

Ch'utatzij 18. Ja k'o keeq'a' chi re ja winaqii' ja nemeloj pa kitinaamit.

Ja chituy chojmin tzij pa taq nimaq tinaamit rajawaxiik chi nuuya' ja julee' utzi laj taq naa'ooj ri':

- a. Nuuya' rutzijoxiik, rub'eeyaal to'oneem chi ke ja nemelojisan to winaqii'
- b. Rajawaxiik chi nto'i ja ruk'asleemaal ja winaq, nchajixi, nloq'oq'oxi k'in nto'i runaa'ooj ruxamaliil ja winaq ja b'anoon rupoqonaal chi re, k'in nb'ajn k'amoj ri'iil kuk'iin ja to'oneelaa'.
- c. Nekanoxi ja rach'aalaal ja winaq, chi utz k'ooli nb'eqaaj wi' toq xtimeloj pa rutinaamit.
- d. Nb'ajn jun k'amoj ri'iil kuk'iin ja mokaajiil rixiin ja nek'uluw opoon ja winaq" ja nemeloj pa kitinaamit, chi utz k'a ma tib'ajn rupoqonaal chi ke ja winaqii' ja nemelojisax chi paam ja kitinaamit.

Ch'utatzij 19. K'amoj ri'iil kuk'iin mookaaj ja nechajin kik'asleemaal winaqii' jar ee qajinaq pa rupoqonaal k'in kitajqiik pa kitinaamit.

Ja mookaaj rixin ajto'ol tinaamit k'in chituy chojmin tzij pa taq nimaq tinaamit, rajawaxiik nkisakij riij, nkichojmij ja naa'ooj ja nto'owi ja winaq pa ruuq'a' ja rupoqonaal.

- a. Rub'eeyaal taq tzijjooneem chi riij ja ruto'iik ruk'asleemaal ja winaq ja qajinaq pa rupoqonaal; k'in,
- b. Rub'eeyaal taq tzijjooneem chi riij ja rutajqiik ja winaq ja qajinaq pa rupoqonaal, xar waari' rajawaxiik chi nak'axax na chi re ja wi nrajob'eej nmeloj pa rutinaamit.

▶ RUTZIJOB'ALIIL IV

JA RUK'AYEEWAAL NYAATAJ CHI RE JA NTZ'ILOON K'IN NK'AYIN RUK'ASLEEMAAL JAR IXOQ.

Ch'utatzij 20.

Nko'j ook jar ajilab'aliil tziyooneem rixiin ja 6o. Ruk'iin ja ch'utatzij 51 wuuj rixin tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"6o. konojeel ja q'atoon tziij chi kii ja jani' nuuchol ja k'o chi paam ja ch'utatzij rixiin ja rutzijob'aliil I k'in III".

Ch'utatzij 21.

Nko'j ook jar ajilab'aliil tziyooneem rixiin ja 5o. Ruk'iin ja ch'utatzij 107 wuuj rixin tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"5o. konojeel ja q'atoon tziij chi kii rixin ka'i' ramaajiil, ja nuuk'am rii' ruk'iin ja majkaaj ja nilitaj chi paam ja tunaaj I k'in II rixiin ja tzijob'aliil III rixin sik'iwuuj II ja k'o chi paam ja wuuj rixin tojb'al iil majk."

Ch'utatzij 22.

Nko'j ook jar ajilab'aliil tziyooneem rixiin ja 6o. Ruk'iin ja ch'utatzij 108 wuuj rixin tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"6o. Ronojeel ja iil majk b'anatajinaq chi ke ja winaqii' ja ma tz'aqat ta kijuunaa', nmajtaj eel k'a ruchojliik ja b'anatajinaq chi ke ja toq ntz'aqati ja kijuunaa'."

Ch'utatziiij 23.

Nko'j ook ja ch'utatziiij 150 Bis rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 150 Bis. Rupoqonaal chi ke winaqii' ma tz'aqat ta kijuunaa'.

Ka'i' owi jo'oo' juunaa' nb'e pa chee' ja winaq ja nb'anowi rupoqonaal chi re jun ak'aal ja ma tz'aqat ta rujuunna' owi chi re jun winaq ja xa k'o yaab'iil ruqajib'en chi paam ja ruk'asleemaal.

Ch'utatziiij 24.

Nk'axtaji ja ch'utatziiij rixiin ja 151 ja k'o pa wuuj rixin tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"ch'utatziiij 151. Rutz'a'jiik winaq chi re yaab'iil ja toq nb'ajn punuleem ruk'iin.

Ja toq jun winaq k'o ruyaab'iil, k'in nuutz'aj chik jun winaq nb'e ka'i' owi kaji' juunaa' pa chee', ja k'awi jun ti ak'aal ja xutz'iila' owi jun ti winaq ja ma qas ta ruk'aan ti rii', njotob'a'x pa oxi' ja pa chee' chi riiij.

Ch'utatziiij 25.

Nko'j ook ja ch'utatziiij 156 Bis rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 156 Bis. Ajsamajeelaa' taq winaq ja ma tz'aqat ta kijuunaa, k'in nb'ajn rupoqonaal chi re ja kik'asleemaal.

Ja winaqii' ja Ka'i' owi jo'oo' juunaa' nb'e pa chee' ja winaq ja nb'anowi rupoqonaal chi re jun ak'aal ja ma tz'aqat ta rujuunna' owi chi re jun winaq ja xa k'o yaab'iil ruqajib'en chi paam ja ruk'asleemaal, nelesax ka'chuuy lajq'o', owi kajlajchuuy lajq'o' puwaq chi re rumaal ja ruk'ayeewaal rub'anoon. (veinte mil a cien mil quetzales)

Ch'utatzij 26.

Nk'ajxi rub'antajiik ja tzijob'aliil III rixiin ja wuuj II rixiin tojb'al majkaaj, rixiini ja rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

RUTZIJOB'ALIIL III ja iil majk ja ma tak'axax na chi ke ja winaqii'.

Ch'utatzij 27.

Nk'ajxi rub'antajiik ja tzijob'aliil rixiin ja tanaaj I tzijob'aliil III rixiin ja wuuj II rixiin tojb'al majkaaj, rixiini ja rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

“TANAAJ I okeem k'in ixoq pa ch'a'ooj”

Ch'utatzij 28.

Nk'ajxi rub'antajiik ja rutzijoxiik ja ch'utatzij 173 rixiin tojb'al majkaaj, rixiini ja rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

Ch'utatzij 173. tz'iiloon k'asleemaal. Ja winaq ja nok k'in ixoq pa sik' ch'a'ooj, xa naq ta chi re ja ruxamaliil ja nuub'an wi' ja ma utz ta, nb'e kaji' owi waqxaqii' juunaa' pa chee'.

Ma na k'a kajlajuuj rujuunaa' ja winaq ja nb'anataj wi' ja iil majk, owi chi re jun winaq ja xa k'o ruyaab'iil ruuwi' runaa'ooj.

Q'anij nq'ajt wi' tziij chi riij ja winaq ja xb'anowi ja ruk'ayeewaal chi re ruk'asleemaal ja winaq.

Ch'utatzij 29.

Nko'j ook ja ch'utatzij rixiin ja 173 Bis rixin wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

“ch'utatzij 173. Bis. Sokotajeem nb'ajn chi re ixoq. Ja winaq ja nok k'in ixoq pa sik' ch'a'ooj, nutz'iila' ja runa'ojiib'aa' owi ruxamaliil k'in nraajo' nuuchap pa ch'a'ooj, nb'e jo'oo' owi waqxaqii' juunaa' pa chee'

Q'anij k'a iil majk wi' nb'anataj chi re ja winaq ma na k'a kajlajuuj rujuunaa' ja winaq ja nb'anataj wi' ja iil majk, owi chi re jun winaq ja xa k'o ruyaab'iil ruuwi' runaa'ooj.

Q'anij nq'ajt wi' tziiij chi rijj ja winaq ja xb'anowi ja ruk'ayeewaal chi re ruk'asleemaal ja winaq.

Ch'utatziiij 30.

Nk'ajxi ja ch'utatziiij 174 rixiin tojb'al majkaaj, rixiin ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

Ch'utatziiij 174. Runimarisaxiik iil majk. Ja ruwinaqarisaxiik ja iil majk ja choloon kaan chi paam ja julee' ch'utatziiij, nwinaqarisax pa ka'muul owi roxmuul chi paam ja juee' iil majk ri':

- 1°. Ja toq nb'ajni ja ma utz ta kumaal ee ka'i' winaqii' owi ee k'iy.
- 2°. Ja toq jun winaq nb'ajn rupoqonaal chi re rumaal chi xa ti ri'j chik, rumaal chi xa k'o ruyaab'iil owi tz'ajpiin pa chee'.
- 3°. Ja toq jun winaq nuukoj jun naquun kamisab'al chi re jun winaq chik, owi q'ab'areel, rutijoon julee' naquun rixin ch'ujarisab'al ruuwi' runaa'ooj chi rijj ja winaq ja b'aar nuub'an wi' ja rupoqonaal.
- 4°. Ja toq nb'anataj chi re jun ixoq ja rayab'een chik jun altu't ak'aal, owi xa rumaal jun iil majk b'anoon chi re ja rayab'een ja ti raal.
- 5°. Ja winaq ja nb'anowi rupoqonaal ma na k'a xa rach'aalaal jar ixoq, rachajiil, owi xk'eje' na ruk'iin, owi na ruya'oon tijooneem chi re ja winaq, ma na k'a ruchajiin, q'anij rajawaxiik wi' chi nq'ajt tziiij chi rijj.
- 6°. Owi to jun winaq nuutz'aj jun winaq chi re jun yaab'iil rixin punuleem pa ch'ajt.
- 7°. Ja toq jun ajsamajeel rixin ja saqamaq' ja nb'anowi ja iil majk, owi ma na k'a jun ajtiij winaq.

Ch'utatzij 31.

Nk'ajxi ja ruub'iij tunaaj V rixiin ja tzijob'aliil III rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

RUTZIJOB'ALIIL V

ja iil majk ja ma tak'axax na chi ke ja winaqii.

Ch'utatzij 32.

Nk'ajxi ja ch'utatzij 188, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

“Ch'utatzij 188. Ch'anab'aan ri'iil. Ja nb'anowi ja ch'anab'aan ri'iil, chi keewach winaqii' ja ma tz'aqat ta kijuunaa' owi xa k'o ruyaab'iil keewi', ja winaqii' ja neb'anowi awa' iil majk ri' neeb'e oxi' owi jo'oo' juunaa' pa chee”.

Ch'utatzij 33.

Nk'ajxi ja ch'utatzij 189, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

“Ch'utatzij 189. Ja ne'okisaj pa jun jaay rixin k'utb'al ri'iil, k'in ja nk'ujt ch'anach'aq taq achib'al chi keewach jar ak'aalaa', ja winaqii' ja neb'anowi awa' iil majk ri' neeb'e oxi' owi jo'oo' juunaa' pa chee”.

- a. Ja toq nk'ujt julee' naquun chi keewach ak'aalaa' ma utz ta nkeetz'at, k'in ja winaqii' ja ma tz'aqat kinna'ooj.
- b. Ne'okisax ak'aalaa' pa jun ka'yib'al naquun ja ma utz ta nkeetz'at, k'in xa keeyoon ja ri'jaa' utz netz'atowi.
- c. Xa naq ta ja nb'ajn chi re ja rujajchiik ja naquun chi keewach ak'aalaa' ja ma utz ta nkeetz'at.
- d. Xa naq ta nb'ajn chi re ja ruya'iik ja naquun chi ke ak'aalaa' ja ma utz ta nkeetz'at”.

Ch'utatzij 34.

Nk'ajxi ja ch'utatzij 190, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

“Ch'utatzij 190. Ch'a'ooj pa okeem k'in jun ixoq. Ja winaq ja nok ruk'iin jun ixoq pa sik' ch'a'ooj, owi nrelesaj rachib'al ja ruxamaaliil, ruqulaal, tzijooneem ja nrelesab'ej ruuk'ix jar ixoq, ja winaq ja nb'anowi awa' iil majk ri' nb'e juun owi oxi' juunaa' pa chee'.

Chaqajaa' nb'e juun owi oxi' juunaa' pa chee' ja winaq ja nukamuluj rachib'al, tzijooneem, k'utuj ri'iil, chi ruuwach wuuj, pa taq kematz'ijb', rixin chik jun winaq owi rixin rach'aalaal, xa naq taq nuub'an chi re ja ruk'ujtiik.

Nb'e ka'i' owi kaji' juunaa' ja winaq ja nuujach achib'al pa taq kematz'ijb' ja kixiin chik julee' winaqii'.

Ch'utatzij 35.

Nk'ajxi ja ruub'ii' ja tunuuj VI rixiin ja tzijob'aliil II ja k'o pa wuuj II, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

“TUNUJ VI rixiin ja tz'iiloon ruk'asleemaal jun winaq”

Ch'utatzij 36.

Nk'ajxi ja ch'utatzij 191, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

“Ch'utatzij 191. Ruq'alajisaxiik k'in ruko'jiik jun winaq chi re ja k'ayin ruxamaliil. Ja ruko'jiik jun winaq ja tz'aqatinaq chik rujuunaa', chi ruk'ayixiik ja ruxamaliil nb'e jo'oo' owi lajuuj juunaa' ja winaq pa chee' ja nb'anowi ja ma utz ta k'in nuutoj waqchuuy jo'q'o' owi kajlajchuuy lajq'o' puwaq chi re ja winaq ja rub'anoon rupoqonaal (cincuenta mil a cien mil quetzales)

Ch'utatziiij 37.

Nk'ajxi ja ch'utatziiij 192, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal lximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 192. Ruq'alajisaxiik k'in ruko'jiik jun winaq chi re ja k'ayin ruxamaliil ja nb'aj kaan rupoqonaal chi re. Ja winaqii' ja neb'anowi ja utz ta, ja kani' k'o kaan chi paam ja ch'utatziiij ajsik, njot'b'al oxmuul ja rupoqonaal chi riij ja winaq ja nqaaj chi paam ja julee' iil majk ri:

- a. Ja toq nk'eje' kaan alaaneem chi riij jar ixoq.
- b. Ja toq jun rach'aalaal nb'anowi ja iil majk chi re jar ixoq, owi xok na rachajiil, owi rutata'.
- c. Owi toq nuukoj pa sijk' ch'a'ooj jar ixoq, owi xa nq'a'x ruuwi' ja naquun nuub'an.

Ch'utatziiij 38.

Nk'ajxi ja ch'utatziiij 193, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal lximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 193. Tojoj iil majk chi ke winaqii' ja ma tz'aqat ta kijuunaa', ja winaqii' ja nkeesuj puwaq chi ke jar ixtanii' ma tz'aqat ta kijuunaa' k'in nkaajo' ne'ok kuk'iin, ma na k'a ma xajob'ex ta chi ke, q'anij neb'ee wi' jo'oo' owi' waqxaqii' juunaa' pa chee'."

Ch'utatziiij 39.

Nko'j ook ja ch'utatziiij rixiin ja 193 Bis rixin wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal lximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

Ch'utatziiij 193 Bis. Rutojb'aliil ja k'utb'al achib'al rixin rupoqonaal chi re k'asleemaal. Ja winaqii' ja nkeeb'an rupoqonaal chi re ruk'asleemaal jun ixoq, ja nrajob'eej npune'i ruk'iin jar ixoq ja tz'aqatinaq chik rujuunaa', ja xpune' ruk'iin owi manii' nyataj oxi' owi jo'oo' juunaa' pa hcee'.

Ch'utatzij 40.

Nk'ajxi ja ch'utatzij 194, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

Ch'utatzij 194 Bis. Ruk'iyarisaxiik achib'al rixin kik'asleemaal taq ixtanii' ja ma tz'aqat ta kijuunaa'. Konojeel ja winaqii' ja nech'anab'aaan taq ixtanii' chi ruuwach taq achib'al, owi nrelesaj keequul ja b'aar netzijon wi' k'iy laj taq winaqii' ja ma tz'aqat ta kijuunaa', owi nb'ajn rupoqonaal chi re ja kik'asleemaal xa rumaa chi tz'aqat ta taq kinaa'ooj, ja winaqii' ja neb'anowi ja ma utz ta netz'ajpax waqii' owi lajuuj juunaa' pa chee' k'in nkeetoj cincuenta mil owi quinientos mil ja puwaq nkeekoja kaan.

Ch'utatzij 41.

Nko'j ook ja ch'utatzij rixiin ja 195 Bis rixin wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

Ch'utatzij 195 Bis. Rujajchiik k'in ruk'ujtiik ch'anach'aq taq achib'al kin ak'aalaa' ma tz'aqat ta kijuunaa'. Ja njachowi owi nuk'iyarisaaaj, nuuk'ut, nutzijoj owi nuuya' chik chi ke julee' winaqii' ja ch'nach'aq taq achib'al kixin ak'aalaa', k'in chaqajaa' ja nya'owi qulaaj kixiin ma tz'aqat ta kijuunaa' ntz'ajpax waqii' owi waqxaqii' juunaa' pa chee', k'in nuutoj kaan cincuenta mil owi quinientos mil quetzales".

Ch'utatzij 42.

Nko'j ook ja ch'utatzij rixiin ja 195 Ter. rixin wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"ch'utatzij 195 Ter. K'olox taq achib'al kixiin winaqii' ja ma tz'aqat ta kijuunaa'. Ja winaqii' ja nkeek'ol owi nk'eje' ch'anach'aq taq achib'al kuk'iin kixiin winaqii' ja ma tz'aqat ta kijuunaa' owi' ma tz'aqat ta kinaa'ooj. Ja winaqii' ja neb'anowi ja ma utz ta netz'ajpax ka'i' owi kaji' juunaa' pa chee'.

Ch'utatzij 43.

Nko'j ook ja ch'utatzij rixiin ja 195 Quáter chi rii' ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"ch'utatzij 195 Quáter. Ruko'jiik k'ojlib'al rixin k'astaaneem ja b'aar ntzilo'x wi' kik'asleemaal jar ak'aalaa' ja ma tz'aqat ta kijuunaa'. Ja winaqii' ja neb'anowi ja utz ta chi re ruk'asleemaal jun winaq ja ma tz'aqat ta kijuunaa', owi neruch'anab'a' chik chi keewach julee' winaqii' chik owi nuub'an ja iil majk ja jani' k'o chi paam jaa wa' ch'utatzij ri', nyaataji ja winaq waqii' owi lajuuj juunaa' pa chee' k'in nuutoj kaan cien mil owi quinientos mil quetzales".

Ch'utatzij 44.

Nko'j ook ja ch'utatzij rixiin ja 195 Quinquies, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatzij 195 Quinquies. Rub'anatajiik naquun rixin majkaaj. Ja rutojb'aliil ja iil majk ja tz'ijb'atal chi paam ja ch'utatzij 173, 188, 189, 193, 194, 195, 195 Bis, 195 ter. Njote'i pa roxmulaal ja rutojb'aliil ja ma tz'aqat ta waqxaqlajuuj rujuunaa' ja winaq ja b'anoon wi' ja rupoqonaal, owi tz'aqatinaq chik kajlajuuj rujuunaa', roxmulaal tojooj nyaataj chi ruto'jiik ja iil majk ja toq ma tz'aqatinaq ta kajlajuuj rujuunaa' ja winaq, ka'muul njotob'a'xi ja rutojb'aliil ja ma tz'aqatinaq ta lajuuj rujuunaa' ja winaq ja nb'ajn wi' rupoqonaal.

Ch'utatzij 45.

Nk'ajxi ja ch'utatzij 197, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tzij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatzij 197. Tojb'al majk. Ja rutojb'aliil ja majk ja k'o chi paam ja rutzijob'aliil III, rixiin ja wuuj II ja k'o chi paam awa' nuk'b'al naa'ooj k'in keewa' ja k'o chi paam ri':

1°. ntararib'exi rumaal ja q'atb'al tziij rixiin ja Ch'ituy Q'atb'al tziij.

2°. Ja toq nkuyuuni ja winaq ja b'anoon rupoqonaal chi re, owi ja k'amoyinaq ruub'eey, ma tiqasaxi ja rutojb'aliil ja iil majk ja nq'atataj chi rii jar Itzel winaq.

3°. Ja toq nq'ataji ja tziij, ma utz ta npab'a'x kaan, owi ma ki ta nb'ajn chik wi'.

4°. Ja mookaaj ajto'oneel, nuub'an ja to'oneem chi re ja ruk'asleemaal ja winaq ja ma tz'aqat ta rujuunaa', owi ja toq ma k'o ta nto'owi rixiin, xa k'a rumaal ari' nuuya' jun utz laj to'oneem chi re ja ruk'asleemaal jar ak'aal.

5°. Ja chituy q'atb'al tziij, nuuya' ja to'oneem k'in nuub'an rixiin chi re ja ruk'ayeewaal ja ruqajib'een ja winaq, nuuya' ja to'oneem chi re ja winaq ja ma k'o ta ruwuwaq nuto'b'ej rii' pa ruuq'a' ja ruk'ayeewaal.

6°. Ja q'atol taq tziij yatajinaq chi ke chi qas rajawaxiik nkeeya' rub'iixiik k'in ja nkitzuqb'ej kii' ja kiquajib'een rupoqonaal chi paam ja kik'asleemaal, owi toq keeri' nkik'uutuuj ja to'ol kixiin.

Ch'utatzii 46.

Nk'ajxi ja ch'utatzii 198, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatzii 198. K'iyarisan iil majk. Ja winaqii' jar ee qajinaq chi paam ja iil majk, ja jani' nuuchol ja tzijob'aliil III rixiin ja wuuj II, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, nk'iyarisax k'a ja iil majk chi kii' ja winaqii' jar ee qajinaq chi paam ja julee' iil majk ri':

- 1°. Ja wi pa jun tinaamit wi' pejtinaq wi' ja xb'anowi ja iil majk, ajninaq nelesax eel chi paam ja tinaamit, jaa ri' nb'anataji ja toq ntojtaaji ja iil majk rub'anoon.
- 2°. Ja wi jun winaq ja k'o ruuq'a' chi re jun to'ooneem, ajninaq nelesaxi ja ja nya'owi rub'eeyaal owi ruchojq'aag' ja rusaamaaj, xar waari' ka'i' chi keetaq ari' nuxlanisaxi ja ruwuujaal ja jani' ja xq'ajt chi riij kumaal ja q'atol taq tziiij.
- 3°. Ja wi jun winaq xb'anowi ja iil majk, xa rumaal chi k'o jun rejqale'n chi paam ja rusaamaaj, ajninaq nelesaxi ja rub'eyaliil rusaamaaj, k'in ka'i' chi keetaq ari', nuxlanisaxi ja jani' ja ramaaj nq'ajt chi riij pa chee'.
- 4°. Nyaataj k'a ja iil majk ja toq nb'anataj rumaal jun winaq, ja k'o chi paam rusamaaj owi nuuk'am rii' ruk'iin ja rusaamaaj nuub'an.

Ch'utatziiij 47.

Nko'j ook ja ch'utatziiij rixiin ja 202 Ter rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

“Ch'utatziiij 202 Ter. K'ayin ruk'asleemaal winaq. Nuuk'am rii' ruk'iin ja k'ayin k'asleemaal ja toq jun winaq neruuk'ul opoon, owi neruuk'am eel k'iyilaj taq winaqii' ja xa nb'ajn poqon chi re ja kik'asleemaal.

Ja winaqii' ja neb'anowi awa' iil majk ri', netz'ajpix waqxaqii' owi' waqxaqlajuuj juunaa' pa chee', k'in nkeetoj kaan trescientos mil owi quinientos mil quetzales.

Ma ti nimax k'a ja winaq ma na k'a ak'aaxaan chi re najb'eey ja winaq ja b'anoon rupoqonaal chi re.

Jun iil majk nb'anataj rumaal ja winaq ja neruumol opoon ak'aalaa', ixtanii' ja ma tz'aqat ta kijuunaa', xa nuk'ayij kik'asleemaal, owi nerutaqchi'iij chi nkeeya' taq kaal kuk'iin achi'aa', owi netaqchi'x chi k'ulaaneem.

Ch'utatziiij 48.

Nko'j ook ja ch'utatziiij rixiin ja 202 Quáter rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 202 Quáter. Ruto'jiik ja b'anoj rupoqonaal chi re winaq.

Ja winaq ja nuusuj puwaq chi re chik jun winaq, chi utz k'a nuub'an rupoqonaal chi re ja ruk'asleemaal, owi nuk'aayiiij ja winaq chi re chik juun, ntz'ajpax waaqii' owi waqxaqii' juunaa' pa chee'. Ja tojb'aliil ja yatajinaq chik chi paam jun ch'utatziiij njotob'a'x pan oxi' ja toq ma k'o ta kajlajuuj rujuunaa' ja winaq, k'in chaqajaa' ka'ii chi keetaq ari ja toq ma tz'aqat ta lajuuj rujuunaa' ja winaq.

Ch'utatziiij 49.

Nk'ajxi ja ch'utatziiij 204, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 204. B'anb'al iil majk. Ja tojb'al iil majk ja tzijoon kaan chi paan julee' ch'utatziiij chik, njotob'a'x pa oxmuul, ja wi nb'anataji ja julee' iil majk ri':

1. Ja wi xawaxi, xk'ojli, xkujchi k'in xb'ajn rupoqonaal oxi' q'iiij chi re ja winaq.
2. Ja wi xtziijox kamik chi riij ja ruk'asleemaal, owi xb'ajn jun nim laj ruk'ayeewaal chi re, k'in ja wi xyaataj rub'iixiik kumaal jar ee k'o chi kinaaqaaq.
3. Ja wi xb'anataji ja iil majk kumaal ee ka'i' winaqii' owi ee k'iy winaqii' xeb'anowi.
4. Ja wi xchujp kaan ruuwach jar ak'aaxaan b'anoon chi re ja winaq qajinaq pa ruk'ayeewaal, owi rumaal chik julee' naquun.
5. Owi ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal chi paam ja ruk'asleemaal, nriij ruk'ayeewaal chi re ruuwi' runaa'ooj chi jutiiij.

Ja tojb'al iil majk nilitaj chi paam ja rupoqonaal rixiin ja ch'utatziiij, 191, 192, 193, 193 Bis 194, 195, 195 Bis 195 Ter, 195 Quáter, 202 Ter y 202 Quáter, njotob'a'x oxmuul ja rutojb'aliil ja wi nqa'a'ji ja winaq chi paam ja julee' iil majk ri':

- a. Ja toq nuub'an ch'a'ooj
- b. Ja toq nk'ule'i pa ch'a'ooj, owi nuuk'ax jun ak'aal ruk'iin chik juun, nuwinaqarisaa jun yawa'il ixoq, owi nuuk'ax rub'ajnikiil rub'anatajiik jun winaq.
- c. Ma ki ta tz'aqatinaq ja winaq ruk'iin ja runaa'ooj ja ruqajib'en rupoqonaal, owi xa rumaal chi ti ri'j chik.
- d. Owi rach'aalaal ja winaq ja b'anonaq rupoqonaal chi re ja winaq owi ja ya'owinaq tijob'al rii' pa ruk'asleemaal, nmajtaj ruchajixiik, ma na k'a okinaq rachajiil, owi ma na k'a okinaq ruk'uulaaj, owi juun chi ke rutata'.
- e. Nuukoj paq'in q'aaq' kamisab'al, owi q'ab'areel owi julee' naquun chik rixiin ch'ujarisab'al naa'ooj, k'in julee' naquun chik ja xa nutz'iilaa' ruk'asleemaal ja winaq.
- f. Owi yaawaa' chik ja xb'anataj wi' ja rupoqonaal.
- g. Ja wi jun ajsamajeel rixin amaq', owi ntajiini nuub'an rusaamaaj ja toq xuub'an ja rupoqonaal chi re ja winaq.

Njote' ka'i' rutojb'aliil ja iil majk ja jani' nutziijooy ja ch'utatziiij, 201 k'in 203, ja wi ma tz'aqat ta waqxaqlajuuj rujuunaa' ja winaq, owi q'axinaq chik chi riij ja kajlajuuj juunaa', njo'te'i oxmuul ja rutojb'aliil ja wi ma tz'aqat ta kajlajuuj rujuunaa' owi q'axinaq chik chi riij ja lajuuj juunaa', nto'je' ka'i' chi keetaq ari' ja wi ma rub'anooy ta lajuuj rujuunaa' ja winaq ja xb'anataj wi' ja rupoqonaal.

Ch'utatziiij 50.

Nk'ajxi ja ch'utatziiij 238, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 238. Rujoloxiik alaxib'al. Ja ruwinaqarisaj tziij chi yaawaa' chik jar ixoq, chi utz k'a neruuch'ak opoon chik julee' winaq, ntz'ajpaxix oxi' owi jo'oo' juunaa' k'in nelesax diez mil, owi cien mil puwaq pa ruuq'a'.

Ja winaq aq'omaaneel, iyyoom, owi jun winaq chik ja nuukoj rii' chi paam awa' iil majk ri', nelesaxi ja rusaamaaj.

Ch'utatziiij 51.

Nk'ajxi ja ch'utatziiij 239, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 239. K'axoj ak'aal ruk'iin chik juun. Ja winaq ja nuuk'ax jun ti altu't ak'aal ruk'iin chik juun, ntz'ajpaxix waqxaqii' juunaa' owi lajuuj juunaa' pa chee' k'in nelesax cien mil owi quinientos mil puwaq pa ruuq'a', jaa ri' ja nutojb'eej ja iil majk.

Ch'utatziiij 52.

Nk'ajxi ja ch'utatziiij 240, rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 240. K'axoj rub'ajnikil winaq. Ntz'ajpaxix jo'oo' owi waqxaqii' juunaa' pa chee' ja winaq k'in nelesaj cien mil owi quinientos mil puwaq chi re ja wi nqaaj chi paam awa' iil majk ri'.

1. Ja nuwinaqarisaa' rutz'ijb'axik ruub'ii' jun winaq ja b'aar ntz'ijb'ax wi' b'i'aaj, owi' nuuk'ax rub'ajnikil jun winaq chi paam ja ntz'ijb'ax wi' b'i'aaj.
2. Ja nrewajjun ak'aal chi utz k'a ma k'o ta ruuq'a' chik chi re ja naquun.
3. Ja nutz'ijb'aj ruub'ii' jun winaq ja ma qatziiij ta, owi nuuya' keeb'ii' tata'aaj ja ma qatziiij ta.

Jar ajsamajeel ja nuub'an ja tz'ijb'an b'i'aaj ja ma qatziiij ta, ntz'ajpax waqii' owi lajuuj juunaa' pa chee', k'in nelesaxi ja rusaamaaj ja winaq ja nqaaj chi paam ja iil majk"

Ch'utatziiij 53.

Nko'j ook ja ch'utatziiij rixiin ja 241 Bis rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 241 Bis. K'amoj winaq ja ma pa rub'eeyaal ta. Ja winaq ja nraajo' nuuk'am eel jun winaq, rumaal chi nuusuj puwaq, owi jun naquun chik ja nuk'amb'aj eel ja winaq, ntz'ajpax oxii' owi jo'oo' juunaa' pa chee' k'in nelesaj junk'al mil puwaq owi cien mil chi re.

Ja tojb'al iil majk, nb'anataji ma na k'a k'o chik ja na ya'oon to rumaal jun majkaaj b'anatajinaq.

Ch'utatziiij 54.

Nko'j ook ja ch'utatziiij rixiin ja 241 Ter rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 241 Ter. Nuk'uj wuuj rixin k'amoj winaq ja ma pa rub'eeyaal ta. Jar ajsamajeel ja nuchojmirisaaj wuuj rixin k'amoj winaq ja ma pa rub'eeyaal ta nuub'an, owi nuuk'ax rub'ajnikiil jun ak'aal ja ma tz'aqat ta rujuunaa', ntz'ajpax waqii' owi lajuuj juunaa' pa chee' k'in nelesax cincuenta mil owi cien mil quetzales puwaq chi re".

Ch'utatziiij 55.

Nko'j ook ja ch'utatziiij rixiin ja 301 Bis rixiin ja wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"Ch'utatziiij 301 Bis. Rutz'aaqaat ruxamaliil jun winaq ja xa pan awatali nya'i. Ja winaq ja nk'eje' kuk'iin ja winaqii' ja nekowi, nek'ayiini, nek'olowi rutz'aaqaat ruxamaliil jun winaq k'asli owi kaminaq chik ja xa pan awatali, ntz'ajpax jo'oo' owi lajuuj juunaa' pa chee'"

Ch'utatziiij 56.

Nk'ajxi ja 4 rajilab'al ch'utatziiij I, ja nutziiijooj chi paam ja wuuj tojb'al majkaaj, rixin rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

"4o. rumaal ch'a'ooj: chi re xamaliil, na'ojiil, owi qasan k'uxlaal. Ja najb'eey jaa ri' toq nko'j jun naquun chi re jun winaq ja nxib'eb'ex rixiin, ja ruukaab' jaa ri' to, nya'i jun xib'en ri'iil pa ruk'asleemaal ja winaq, tib'ij tziiij nqasaj ruuwach ruuq'iij, ja b'aar nutz'iila' wi' ja ruk'asleemaal ja winaq, rumaal chi nb'ajni itzeel taq tzijooneem chi re ja ruk'asleemaal, nqasax ruuwach ruq'iij rumaal jun winaq ja b'aar majtajinaq wi' ruk'ayeewaal chi re ja b'aar ntz'ilo'x wi' ruuwi' runaa'ooj.

Ch'utatziiij 57.

Nko'j ook ja ronojel taq tziiij ja tz'ijb'atal chi paam ja tz'ijb'atal pa wuuj tojb'al majkaaj, ja k'o chi paam ja rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in keewa' nuub'an ri':

wJa wi neko'ji jar ak'aalaa', chi b'anoj taq saamaaj jani' chi re ja kich'anab'a'xiik kik'asleemaal chi keewach winaqii', owi nk'ajxi ja kib'ajnikiil ja tz'ijb'atal chi ruuwach wuuj, owi neq'axax chik chi re jun winaq ja ma pa rub'eeyaal ta nb'ajni, xa k'a rumaal ari' nya'i jun tojb'al iil majk chi kiiij ja jani' ja nuuya' rub'iixiik ja rukowil chi'aaj.

▶ RUTZIJOB'ALIIL V

RUTOJB'ALIIL MAJK CHI KIIJ WINAQII' JA NKIK'AYIJ RUK'ASLEEMAAL JUN WINAQ PA RUUQ'A' JA RUPOQONAAL.

Ch'utatzii 58. Tojb'al naquun

Ja winaqii' ja q'atoon tzii chi kii jar ee b'anoyinaq ja rupoqonaal chi re ja kik'asleemaal jun winaq, q'anij rajawaxiik wi' chi nkeeya' jun tojooneem chi re ja kik'asleemaal ja winaqii', nkeetoj ja nchojmarisaani ja keewi' kinaa'oog, k'in kixamaliil ja tz'ila' oon rumaal ja rupoqonaal b'anoon chi ke, ma na k'a ja winaq ma ruk'utuun ta, q'anij rajawaxiik wi' chi nyaataji awa' tojooneem chi re ja ruk'asleemaal.

Ja k'a wi kaminaq chik ja winaq ja xb'ajn wi' ja ruk'ayeewaal, chi ke ja rach'aalaal jar ee k'as kaan nyataj wi' ja tojooneem.

Ch'utatzii 59. Runik'oxiik ja naquun ja wi qatzii tzii.

Ja toq nb'anataji ja nik'oonem chi re ja qatzii tzii chi re ja iil majk b'anatajinaq, ja q'atol tzii nuuya' rutzijoxiik chi ruuwach ja tz'ijb'awuuj.

Ch'utatzii 60. Ruko'jiik ja rukowil tzii chi ke jar itzel taq winaqii' ja kimoloon kii' pa mookaaj chi ruk'amisaxiik ruk'asleemaal jun winaq.

Ja runik'oxiik, rusakixik riij ruuwach ja naquun ja k'o pa ruuq'a' nim laj q'atb'al tzii, jani' chi re ja b'anoj rupoqonaal chi re ruk'asleemaal jun winaq, rajawaxiik wi' chi nko'ji ja naquun ja nto'on chi riij ja sakiineem rixiin ja iil majk b'anatajinaq kumaal jar Itzeel taq winaqii', k'in nq'ajti ja tzii ja k'o chi paam ja rukowil taq tzii, rixiin ja 21-2006 rixiin jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal lximuleew.

Ch'utatzii 61. Rutajqiik jun winaq ja qajinaq pa iil majk rixiin ja b'anoj rupoqonaal chi re ruk'asleemaal jun winaq.

Ja rutajqiik jun winaq ja nb'anowi ja iil majk chi re ruk'asleemaal jun winaq chik, nb'anataji jani' ja k'o chi paam ja rukowil tzii, ma na k'a ma jaa' ta k'o chi ruuwach ja rupoqonaal.

RUTZIJOB'ALIIL VI

KICHAJIIXIIK JA WINAQII' JA NETO'ON CHI RUQ'ALAJISAXIIK JA RUPOQONAAL B'ANON CHI KE WINAQII'.

Ch'utatzij 62. Rukowil taq naa'ooj ja utz nko'ji.

Ja kichajixiik ja winaqii' ja neto'on chi ruq'alajisaxiik ja rupoqonaal b'anoon chi ke winaqii', rajawaxiik chi ninimaxi ja k'o chi paam ja rukowiil tziij 70-96 rixiin jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew. Jaa ri' ja k'o pa ruuq'a' ja rukowil tziij rixin to'oneem kixiin winaqii'.

Ch'utatzij 63. Winaqii' ja neb'anowi ja q'atoj tziij.

Ja chituy chajiineel k'in ja chituy chojmin tziij pa taq nimaq tinaamit k'in ja chituy q'atb'al tziij, rajawaxiik chi nerukaanooj jar ee rach'aalaal ja winaq ja qajinaq pa rik'ayeewaal chi utz k'a nya'i' jun to'oneem chi re ja ruk'asleemaal, keeri' chaqajaa' qas rajawaxiik nkanox to'oneem chi rijj ja kik'asleemaal ja winaqii' ja neto'on chi ruq'alajisaxiik ja iil majk b'anatajinaq rumaal ja winaq, rajawaxiik chaqajaa' chi ja mookaaj rixin ko'koj tinaamit k'in nimaq taq tinaamit nkeeb'an juun chi ruto'iik ja winaq.

Ch'utatzij 64. Kichajixiik ja winaqii' ja neto'on chi ruq'alajisaxiik ja rupoqonaal b'anoon chi ke winaqii'.

Ja toq majoon rusakixik rijj ruuwach ja iil majk ja b'anatajinaq pa ruk'asleemaal ja winaq, k'in wi xojtaqix ruuwach, konojeel k'a ja winaqii' ja neruq'ijla' nya'i' jun chajiineem chi re ja kik'asleemaal, jani' ja tz'ijb'atal chi paam ja rub'eeyaal tziij 70-96 rixiin jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew.

Xa k'a rumaal ari' nek'eje' pa ruuq'a' ja mookaaj chajiineel, nelesax k'a chi ke ja to'oneem ja toq ma k'o chik ta ruk'ayeewaal ntz'ajti.

Ja wi ma pa rutinaamit ta k'o wi' ja winaq, ajninaq nyalo'x rub'iixiik chi ke ja q'atb'al taq tziij rixiin jun tinaamit chik, nekanoxi ja winaqii' chi utz k'a nya'i' jun utz laj to'oneem chi re ja kik'asleemaal.

Ch'utatziiij 65. Ajninaq nq'ijlo'xi.

Ja winaq ja ruqajib'en rupoqonaal k'in ja nto'owi rixiin k'o keeq'a' chi re chi netzijon kuk'iin ja kach'aalaal ajninaq.

Ch'utatziiij 66. Ajninaq nq'ijlo'xi. Q'alajisaaneem.

Ronojeel k'a ja nkiq'alajisaaj ja to'oneelaa', nq'aaxax pa rub'iixiik ja tz'atb'al taq achib'al, ja wi keeri' nrajob'eej ja naquun. Keeri' chaqajaa' nko'ji ja toq pa jun tinaamit chik k'o wi' ja winaq ja nb'anowi ja to'ooneem.

Xa k'a rumaal ari' ma ti tz'ajt rupalaj ja winaq ruk'iin jar ak'aal k'in ja winaq tzujuun.

RUB'EYYAAL TAQ TZIJOONEEM JA XA NQ'A'XI

Ch'utatzij 67. Rub'eeyaal wuuj rixiin jar ochochib'al ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal.

Jar ochochib'al ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal, rajawaxiik nuchojmarisaaj ja wuuj rixin ya'oj rub'eeyaal naa'ooj, chi paam jar oxk'al q'iij ja toq ma ja'n telto ja rukowil tzij.

Ch'utatzij 68. Rupuwaqaal.

Nk'utux chi re ja chituy ajpuwaq chi utz k'a nuwinaqarisaj ta jun yaab'al puwaq chi paam ja juunaa' 2009, ja ma tiqaaj chi rij ja jo'oo' millones quetzales, chi utz k'a nkowiini nsamaji ja Jar ochochib'al ja nto'owi jar ixoq pa ruuq'a' ja ch'a'ooj k'in rutz'ilooxiik ruk'ayixiik ruk'asleemaal, rumaal chi jaa ri' mookaaj ja rajawaxiik chi nsamaajij ja k'o chi paam ja rukowil chi'aaj. Chaqajaa' chi paam awa' puwaq ri' nelesaxi jun to'ob'al rixiin ja winaq ja qajinaq chi paam ja rupoqoanaal. Ja puwaq ja xtiyaataj jar ochochib'al to'oneem nsachowi rumaal chi keeri' ja k'o chi paam ja rub'eeyaal wuuj.

Ja rupuwaqaal nel to chi rij ja tojooneem ja nkeeb'an ja winaqii' chi re jar amaq'.

K'ISB'AL TAQ RUB'EEYAAL TZIJOONEEM

Ch'utatziiij 69. Chujparisaaneem

Nchujp ruuwach jar ajilab'al k'in ruub'ii' ja tanaaj II, III k'in IV rixiin rutzijob'aliil III ja k'o chi paam ja wuuj II, k'in ja ch'utatziiij 87, ja k'o pa rub'eeleej wuuj rixiin ja k'ayib'al xamaliil" 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, nk'is pa 187, 194, 236, rixiin rukowil tziiij 17-73 ja k'o pa ruuq'a' jar ochochib'al rixin ya'oj ruk'asleemaal Iximuleew, k'in rub'eyal tziijooneem.

Ch'utatziiij 70. Ruko'jiik

Jaa wa' rukowil tziiij ri' nmajtaj ruko'jiik chi paam ja jo'lajuuj q'iij, ja toq nyaataj rub'iixiik chi paam ja q'alajisan wuuj.

NQ'AAXAX PA RUUQ'A' JA YA'OL RUB'EEYAAL
KOWILAJ TAQ NAA'OJ, CHI UTZ K'A
NUUYA' RUCHOJQ'AAQ', NUTZIIJOJ K'IN
NUK'IYARISAAJ RUZTIJOXIIK.

XYAATAJ K'A CHI PAAM JA JAAY RIXIIN
RUWINAQARISAB'AL RUKOWIL TAQ
TZIIJ RIXIIN IXIMULEEW, CHI PAAM
WAQXAQLAJUJ Q'IJ RIXIIN IIK' FEBRERO,
RIXIIN JUUNAA' JO'Q'O' B'ELEJEE' JUUNAA'.

